

קברי הנביאים

אלי שילר

בסמוך לדרך היורדת מהר הזיתים לגת שמנים, נמצאת מערת קברים קדומה הידועה בשם קברי הנביאים. מקור השם או הקשרו לנביאים חגי ומלאכי אינם ברורים.¹ מכל מקום, זוהי מסורת מאוחרת הנזכרת רק החל מהמאות ה-15-14. לראשונה נזכרת מערת חגי בלבד, לאחר מכן קברי חגי ומלאכי, ולבסוף – חגי, זכריה ומלאכי.² בספרות עולי הרגל הנוצרים נזכרת המערה בקביעות במסגרת הביקור בהר הזיתים רק מהמאה ה-17 ואילך.³ עולי הרגל הנוצרים נהגו לא אחת לקשר מקום זה לנאמר באוונגליונים: "אוי לכם הסופרים והפרושים החנפים כי בונים אתם את קברי הנביאים ותיפו את מצבות קברות הצדיקים" (מתי כג, כט). כן יחסו את המקום לקדושים נוצרים.⁴

תיאור הקבר: מדרגות אחדות מוליכות אל חדר מבוא מעוגל וגבוה, המואר על ידי פתח בתקרה. נראה כי החדר נועד במקורו לשמש כבור מים. מכאן מוליכים שלושה פרוזדורים למעברים אחדים היוצרים לבירינט מורכב. שני מעברים בצורת חצי גורן מקיפים את המקום ונחצים על ידי שני פרוזדורים נוספים, הניצבים למעברים המעוגלים ומקשרים ביניהם. במקום מפגשם את הפרוזדורים עם המעברים נותרו גושי סלע רבים המשמשים לתמיכת התקרה. המעבר החשוב ביותר הוא זה החיצון, המקיף את המקום בחצי גורן, בו חצובים 28 כוכים.

שני חדרים – האחד מול הפרוזדור המרכזי והשני מימינו, אינם גומחות רגילות אלא מעברים קצרים המוליכים באמצעות מדרגות לחדרי קבורה קטנים ומרובעים ובהם כוכים. הם מיוחדים על ידי המסורת לחגי ולמלאכי. משמאל מעבר נוסף מוליך צפונה. הוא מסתיים במערות לא גמורות, מהן מסתעפות שלוחות צרות ונמוכות לצדדים. המעבר הצר והמוארך משמאל מסתיים באופן פתאומי ומסוכן (הוא ממשיך למעשה הרבה מעבר למה שניתן לראות בתכנית של שיק).

קירות קברי הנביאים מכוסים טיח, ובהם משולבים חרסים, מהם קדומים ביותר. במקום נתגלו כתובות יווניות, מלוות לא אחת בסמלים נוצריים, שנועדו להנציח את הנקברים. השמות הם על פי רוב יווניים-סוריים. אופן הקבורה והכתובות וכן הסמלים מרמזים כי המקום הוא מהמאות הרביעית-החמישית. אחת הכתובות העבריות אומרת: "שלום בן...". בכתובת יוונית אחרת כתוב: "פה שוכב אנאמוס מפלמירה וכן היה שמח בחלקך אותריוס אין אדם בן אלמוות".

לכאורה היה הגיוני להניח, כי לפנינו בית עלמין השייך למנזרים הרבים שהיו בתקופה זו על הר הזיתים. אך אפשרות זו אינה סבירה בשל הקבורה המשותפת לשני המינים, וכן בשל המשות והמקומות שהוזכרו.

נראה, כי הנקברים היו עולי רגל מחוץ לירושלים, בעיקר מפלמירה והחורן, וממקומות אחרים במזרח. לפנינו, אפוא, מקום קבורה קיבוצי (פוליאנדריון) לנוכרים, שמצאו את מותם בירושלים ולא הכינו קבר משפחתי משלהם בעוד מועד. ידוע כי בתקופות קדומות זכתה שאלת הקבורה לעדיפות ראשונה במעלה, והאנשים דאגו לעצמם למקום קבורה נאות עוד בחייהם.

נראה, אפוא, כי לפנינו מקום קבורה לבעלי אמצעים מבין הנוכרים (השווה מתי כז, ז), כשם שהיה הדבר בשדה הקבורה לנוכרים בחקל דמא מימי הביניים ואילך. אין להוציא, עם זאת, מכלל אפשרות שבמקורו זהו קבר יהודי מתקופת בית שני.⁴ קברי הנביאים נרכשו על ידי הכנסייה הרוסית ב-1890, חרף מאמצי היהודים שניסו למנוע את הדבר בערכאות, אך ללא הצלחה.⁵ נ.ב. בחצר הקבר בקתת מגורים השייכת לשומר המוסלמי, הנמצא במקום במשך כל שעות היום. תמורת תשלום פנוט ניתן לקבל הדרכה במקום.

הערות

1. קלרמון-גאנו היה הראשון לחקור את המקום. הוא סבור כי הראשון להזכירו הוא מוג'יר א-דין, וכי במאה ה-16 נדדה המסורת לכאן מקברי נחל קדרון. קלרמון-גאנו, עמ' 345-347.
2. וילנאי, מצבות קודש, עמ' רלז ואילך.
3. שטורמה, עמ' 166.
4. מייסטרמן, עמ' 283; מיסליון, עמ' 666.
5. וילנאי, מצבות קודש, עמ' רלח-רלט.